

Anonymus csuklya

A magyar irodalom legrejtélyesebb személye kétségtelenül mindmáig Anonymus. (Igen találóan fejezi ki ezt a titokzatosságot Ligeti Miklósnak a városligeti Vajdahunyadvár közvetlen közelében található híres szobra, amely a csuklyáját arca elé húzó alakként ábrázolja a Névtelen jegyzőt.) Amióta Schwandtner J. György és Bél Mátyás 1746-ban kiadta Anonymus egyetlen példányban fennmaradt *Gesta Hungarorum* c., „magyarok cselekedeteiről” szóló kézírásos krónikáját, irodalmárok és történészek, tudósok és sarlatánok egész hada próbálkozott már az Anonymus-rejtély megfejtésével.

Voltaképpen három kérdésre kereszük a választ immáron közel kétszázötven esztendője: ki is a magyar honfoglalás és a megtelepedés történetét elbeszélő geszta szerzője, mikor írta a művét, s az mennyiben tekinthető hiteles történelmi forrásnak? Igazából a három kérdés közül az első kettőre adott válaszok, értelmezési kísérletek váltják ki a legszenvedélyesebb szakmai vitákat.

Egy-egy hosszabb csend után időnként valóságos szenzációt és a megoldás reményét keltve, új szempontú feltevések látnak napvilágot Anonymus személyét és művének keletkezési időpontját illetően. A legfrissebb irodalomtörténeti szenzációt egy amatőr kutató, Szenci Szabó János budapesti nyugalmazott banktisztviselő szolgáltatva azzal, hogy megtalálni vélte az oly régóta, s oly sokak által hiába keresett P. magister valódi nevét, nem utolsósorban pedig a geszta pontos keletkezési időpontját, sőt magát a megírás helyszínét is.

Felfedezése elsősorban azért nevezhető szenzációnak, mert teljesen újszerű, meghökkentő vizsgálódásai, filológiai módszerrel az eddig ismert és többé-kevésbé elfogadott elméletektől merőben eltérő eredményre jutott. Szerinte a *Gesta Hungarorum* szerzője Szabolcs (keresztény nevén Gergely) bakonybéli főpap volt, művét pedig Bakonybélben és Tihanyban írta.

— Mielőtt e kétségtelenül meglepő, izgalmas megállapításáról, sajátos kutatási módszeréről beszámol a Mai Magazin olvasóinak is, hadd kérdezzem meg: honnan vette a bátorságot, hogy amatőr létére egy olyan, évszázadok óta megoldatlan tudományos probléma végére járjon, amellyel a legkiválóbb tudósaink, akadémikusaink sem tudtak megbirkózni. Nem tart attól, hogy a szakmai körökben komolytalannak ítélik meg az Ön illetékletes próbálkozásait, sőt netán kóklernek nevezik? — indítom a beszélgetést Szenci Szabó János óbudai lakásában.

— Ha Ön teljességgel ismerné az Anonymus-kérdés történetét, azt, hogy az egyes elméletek, elgondolások tudós képviselői a viták során milyen sértetésekkkel illették egymást, akkor talán fel sem tette volna e kérdését. Egyik neves múlt századi történészünk pél-

dául nemes egyszerűséggel sarlatánnak, dilettánsnak nevezte a kor legkiemelkedőbb, középkori szakértőnek számító irodalomtudósát. Csak azért, mert az Anonymus-kérdésben más következtetésre jutott, mint ő. De azért sem félek a szakemberek megítélésétől, véleményétől, mert egy olyan probléma megoldására vállalkoztam, amelyre a tudósok sem tudják a választ. Nincs mit tehát a szememre vetniük. Ők sem tesznek mást, mint találgatnak. Különben is, hol van az előírva, hogy csak a szakember eredhet egy titok nyomába?

— Ezek szerint tehát a tudósok tehetetlensége készítette a merész vállalkozásra?

— Nem feltétlen. Engem az Anonymus személye körüli titokzatosság már gyermekkorban megragadott, akkor, amikor még vajmi keveset tudtam arról, hogy mi is a tudomány álláspontja e kérdésben. Érdeklődésből már debreceni egyetemi éveim alatt is hallgattam oklevéltant, külön szemináriumon pedig a latin nyelvű régi okiratok olvasását sajátítottam el. Az élet azonban úgy hozta, hogy történész helyett bankos lettem.

Az Anonymus-kutatáshoz kedvet, ösztönzést nyugdíjasként kaptam, 1978-ban, amikor kezembe került Csapodi Csaba *Az Anonymus-kérdés története* című kötete. E könyv hatására álltam be a Névtelen nevét, kilétét keresők népes táborába. Felkutattam és elolvastam a magyar őstörténettel és az Árpád-korral foglalkozó valamennyi fontos szakirodalmat, eredeti dokumentumot. Már a kutatómunkám kezdetén az volt határozott meggyőződésem, felismerésem, hogy Anonymus a *Gesta Hungarorum* szövegében a kor szokásának megfelelően elrejtette valahol a valódi nevét és a megírás időpontját, helyszínét, feladva ezzel az utókorra a legizgalmasabb irodalmi, történelmi rejtvényt.

— Hogyan bukkant rá a megfejtésre, vagyis a keresett névre, dátumra és helyszínre?

— Abból indultam ki, hogy a XI. és XII., sőt még a XIII. században is nyugati, elsősorban francia krónikaírói szokást átvéve, gyakori volt, hogy szerénysegből a szerzők a legrafináltabb anagrammákban rejtették el nevüket és a megírás helyét, a műre vonatkozó időpont rejtéséhez pedig kronogrammát használtak. Közel két év szívós kutatómunkája és kitartó próbálkozása után beigazolódott, hogy feltevésem helyes volt: a *Gesta Hungarorum* utolsó, 57. fejezetében rábukkantam az Anonymus-anagrammára, a mű első öt szavában pedig a keletkezési időt eláruló kronogrammra.

A *Gesta* szövegében csak egyetlen helyen van anagrammára (az anagramma valamely szó vagy mondat betűinek cseréje, amely révén új értelmes szó, mondat állítható össze — a szerk.) utaló kifejezés. Anonymus a Taksony vezér idejében országunkba bejött „ven-

dégek” közül négy olyan személyt (Billa, Bocsu, Heten, Thonuzoba) is felsorol, akiknek említése teljesen indokolatlan, hiszen velük kapcsolatban nem hivatkozott érdemekre. Márpedig a krónikában előforduló valamennyi személyről érdemeik felsorolásával szól. Mi indokolta tehát mégis e személyek bekerülését a földdel megjutalmazott nemesek névsorába? Erre csak egy magyarázat lehet: nyilván az anagramma kedvéért. Hosszas kísérletezés, „rejtvényfejtés” után e négy név huszonnégy betűjéből sikerült kihoznom a „Thion, Bachonbelu, Zabolsu, et”, magyarul: *Tihany, Bakonybél, Szabolcs, és* szavakat. Ezután már nem volt különösebb nehézség megállapítani, hogy Szabolcs a szerző neve, Bakonybél és Tihany pedig a megírás helyszínei. Szabolcs a X. és a XI. században ismert név volt elődeink körében, Bakonybélben és Tihanyban pedig közismerten István király óta igen jelentős kolostori szellemi műhely működött.

Miután megtaláltam a neveket rejtő anagrammát, biztos voltam abban, hogy a mű keletkezési időpontjára is rábukkanok. Nem kellett sokáig keresgélnem a kronogrammát. Azt tanulmányaimból már tudtam, hogy a kronogrammát mindig a mű első mondataiban rejtették el. A *Gesta* első öt szavából, az „Incipit prologus in Gesta Hungarorum”-ból (magyarul: Kezdődik az előbeszéd a magyarok cselekedeteihez) kiemeltem azokat a betűket, amelyek római számokként is felhasználhatók. Ezek pedig: a C, I, I, L, I, M számjegyek, amelyeket ha helyi értéki alapon csoportosítjuk és összeolvassuk, megkapjuk az 1153-as évszámot, vagyis a keletkezés időpontját. Anonymus tehát II. (Vak) Béla halála után tizenkét évvel írta nevezetes munkáját, nem pedig 1200—1220 körüli időkben, ahogyan a történészek tartják. Ez a tény azt jelenti, a magyar művelődéstörténetben új időszámítást kell bevezetnünk. Bizonyítást nyert tehát, hogy a XII. század közepén már komoly történelmi mű megalkotásával jelentkeztünk az európai kulturális életben, továbbá az is, hogy Anonymus, vagyis Szabolcs főpap munkájának történeti forrásértéke van, korántsem szépírói fantázia szüleményeként íródott.

Mi tagadás, a valóban elgondolkoztató és lehetséges feltevés ellenére is maradt bennem némi kétely: nem csupán egy tetszetős okoskodásról van-e szó. Miután ez idáig a szakma nem vett tudomást Szenci Szabó János állításairól — noha a szerző több napilapban is publikálta már következtetéseit —, felkerestem Kristó Gyula történészt, a szegedi József Attila Tudományegyetem tanszékvezető egyetemi tanárát, az Anonymus-kérdés jeles kutatóját, hogy mondja el véleményét e nem mindennapi felfedezésről.

— Mit szól Ön ahhoz, hogy egy „civil” műkedvelő kutató eredményre ju-

nélkül?

korabeli okleveleket sem kellett volna tanulmányoznia, elegendő lett volna csak felütni Kiss Lajos Földrajzi nevek etimológiai szótára című, 1978-ban megjelent könyvét...

A harmadik alapvető kifogásom már sokkal inkább szakmai jellegű, mint az előző kettő. Anonymus egy helyen megemlíti, hogy a magyaroknak kumán, bolgár és blak csapatokkal kellett harcolniuk. Miután erre a hadi eseményre csak az 1186-ban létrejött kumán, bolgár és blak szövetséget követően kerülhetett sor, nyilvánvalóan nem íródhatta a Gesta 1153-ban. De hadd hozzak fel még egy döntő érvet a keletkezési időpontot illetően. Anonymus az első fejezetben megemlíti többek között, hogy Attila királyi székhelyét a Duna mellett „most Budavárnak mondják, a németek pedig Ecilburgnak hívják”. Nos, bizonyítást nyert, hogy Óbuda Ecilburgként először csak 1189-ben, a

harmadik keresztes hadjárat alkalmával Magyarországon megfordult német és osztrák szerzők, Lübecki Arnold, illetve az ún. Anspertus írásában fordul elő. Tehát Anonymus legkorábban csak 1189-ben, illetve az azt követő években tudhatta meg, hogy miként is fordul elő középelnémet alakban Óbuda neve!

Azt hiszem, ennyi is elegendő érv Szenci Szabó János elméletének cáfolatául. Az a megítélésem, hogy miután a kutatónk alapvető történelmi adatokat, tényeket hagy figyelmen kívül, nincs is miről vitatkozni vele. Ami persze nem jelenti azt, hogy ne is próbálkozzon a csuklya fellebbentésével. Ha olyan következtetésre jut, amelynek valóság-alapja lesz, szívesen vállalkozom akár egy tudományos vitára is.

ERŐS ZOLTÁN

tott az egyik legvitatottabb szakmai, művelődéstörténeti kérdés megoldásában? Mennyire lehet komolyan venni Szenci Szabó János próbálkozását?

— Sajnos nálunk tudományos körökben nagyon nagy ellenállást vált ki, ha úgy mond egy kívülálló, nem szakmabeli jelentkezik egy felfedezéssel. Szakmai féltékenységből, gögből adódóan igyekeznek lejártni, lehetetlenné tenni a „civilket”. Pedig egyetlen tudományágnak sincsenek kiváltságos jogai. Szerencsés esetben amatőr éppúgy eredményre juthat, mint a szakember. Természetesen én most a jószándékú, tehetséges műkedvelőkről beszélek, nem pedig a kóklerekről, szélhámosokról, örültekről. Különben is az Anonymus-rejtély megfejtése éppúgy állampolgári joga mindenkinek, mint a munka, a költözködés, vagy a szavazás.

Ami Szenci Szabó János személyét illeti, én őt tisztességes, jószándékú, tehetséges amatőrnek tartom. De remélem, nem haragszik meg, ha azt mondom, hogy felfedezése nem több, mint egy érdekes játék, otthoni szórakoztató rejtvényfejtés. Mint a témában járatos tudós, nem vehetem komolyan az elméletét. Szenci úr egész kiindulási pontja hibás, szakmailag pedig tarthatatlan.

Kezdjük mindjárt azzal az állítással, hogy Anonymus anagrammában rejtette el a nevét. De hát mi értelme lett volna ennek, amikor ő megnevezte magát a Gesta első soraiban, amikor azt írja: „Mesternek mondott P, a néhai jó emlékű, dicsőséges Bélának, Magyarország királyának jegyzője...” Vagyis a nevének kezdőbetűjét elárulja. Hogy a P valójában Péter, Pósa vagy Pál nevet rövidít-e, teljesen mindegy. Szerintem nem vinné előbbre a rejtély megoldását, ha biztosan megtudnánk, hogy miként is hívták valójában Anonymust. Ez másodlagos, elhanyagolható tény. Sokkal inkább az lenne a fontosabb, szenzáció erejével ható felfedezés, ha megtudnánk valamit arról, hogy ki is volt ő valójában, miként gondolkodott, kivel barátkozott, milyen szokásai voltak stb., stb. Egy ilyen új forrás felbukkanásában azonban nem bízok. Úgyhogy a tudománynak le kell mondania arról, hogy valaha is megtudjuk Anonymus nevét.

De még ennél is súlyosabb érvem van arra vonatkozóan, hogy Szenci Szabó János egy szép, de ingatag fikció alapján keresgélt. Azt állítja az anagramma alapján, hogy Bakonybélben, illetve Tihanyban íródott a Gesta 1153-ban. Nos, nem kételkedem Szenci úr alaposágában, elmélyültségében, de egy nagyon lényeges momentumot figyelmen kívül hagyott. Ez pedig az, hogy Bakonybél helységnevét 1153-ban *Bachonbe-lu*-ként még nem létezett! Először ebben a formában, egészen pontosan *Bakunbeel*-ként csak 1558-ban említi egy oklevél. Egy 1083-ból és egy 1160-ból származó okirat *Beli*-ként tünteti fel a helységet. Mindennek a tudásához még

Gaal Zoltán felvétele

